

безпосередньо не впливають на агрохімічні властивості ґрунтів, але сприяють кращому використанню рослинами поживних речовин ґрунту.

5. Організаційно-економічні заходи: удосконалення структури посівних площ з врахуванням кон'юнктури ринку, поглиблення спеціалізації, використання прогресивних форм організації і оплати праці, удосконалення форм господарювання.

Список використаних джерел

1. Ковальчук Т. О. Проблема ефективного землекористування в Україні / Т. О. Ковальчук, О. В. Розинка // Банківська справа. – 2006. – № 1. – С. 36 – 42.

2. Рослинництво України за 2014 рік: [статистичний збірник] / Відповідальний за випуск О. М. Прокопенко. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 180 с.

3. Сільське господарство України за 2014 р.: [статистичний збірник] / Відповідальний за випуск О. М. Прокопенко. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 379 с.

УДК 330.366:65.01

МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

Ніценко В.С., д.е.н., доцент,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Зміна моделі економічного розвитку в Україні та інших країнах пострадянського простору привела до корінних змін базисних умов функціонування підприємств реального сектора економіки і, в першу чергу, агропромислового комплексу. Ліквідація функцій державного планування, фінансування і контролю виробничої та інвестиційної діяльності агропромислових підприємств зумовила необхідність самостійного вибору ними стратегії розвитку в умовах трансформованої економіки.

Лібералізація товарно-сировинних і фінансових ринків значно збільшила ризики підриву фінансово-економічної стійкості агропромислових підприємств як суб'єктів ринкових відносин, оскільки для них значно ускладнилися проблеми виробництва і реалізації продукції через зростання невизначеності в оцінках попиту та пропозиції, загострення конкуренції, зниження платоспроможності споживачів і дії ряду інших чинників.

Важливим напрямком у вирішенні проблем підвищення ринкової стійкості агропромислових підприємств є розробка підходів, моделей і методів її кількісної оцінки та управління, адекватних ринкових умов господарювання.

Характерною рисою сучасного етапу ринкових відносин є прагнення господарюючих суб'єктів до досягнення стабільності свого функціонування і розвитку в нестабільних умовах. Концепція сталого розвитку суспільних систем здобула визнання в науковому середовищі з 1987 р. після опублікування доповіді «Наше спільне майбутнє» Міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку і була схвалена як громадська концепція на Всесвітній

конференції ООН «Навколишнє середовище та розвиток» (Ріо-де-Жанейро, 1992).

Зазначена концепція передбачає необхідність здійснення узгоджених дій на всіх рівнях організації світової суспільної системи, включаючи окремі регіони, країни, галузі економіки, території та окремі підприємства. При цьому стійкість виробничих систем розглядається як необхідна умова нарощування економічного потенціалу – матеріальної основи стійкості всієї суспільної системи.

Залежно від складу чинників дестабілізації економічна стійкість підприємства представлена як комплексне поняття, що характеризується тісними взаємозв'язками основних складових – виробничої, фінансової, соціальної, екологічної та інших видів стійкості. При цьому забезпечення фінансової стійкості розглядається як необхідна умова досягнення економічної стійкості, оскільки вона визначає здатність підприємства маневрувати коштами і шляхом їх ефективного використання забезпечувати безперебійний процес розширеного відтворення, вирішення соціальних конфліктів і т.п.

Нами запропоновано методи кількісної оцінки економічної стійкості підприємства АПК з використанням: а) середньозваженого принципу її розрахунку по групі показників, що характеризують ефективність діяльності підприємства за обраними напрямками; б) методів порівняльного аналізу результатів ринкової діяльності підприємства.

Відповідно до першого підходу узагальнююче вираз для оцінки рівня економічної стійкості підприємства має такий вигляд:

$$IPEC = \sum_{i=1}^K \sum_{j=1}^{N_i} a_i \cdot \beta_{ij} \cdot x_{ij}, \quad (1)$$

де: $IPEC$ – інтегральний показник економічної стійкості; x_{ij} – досягнутий рівень j -го показника в i -й групі, $i = \overline{1, K}$; $j = \overline{1, N}$; a_i – коефіцієнт відносної важливості показників i -ї групи; β_{ij} – коефіцієнт відносної важливості j -го показника i -ї групи.

$$\sum_{i=1}^I a_i = 1, \sum_{j=1}^{N_i} \beta_{ij} = 1 \quad (2)$$

В таблиці 1 представлена можлива інтерпретація значень $IPEC$.

Таблиця 1

Інтегральний показник економічної стійкості підприємства

Значення $IPEC$	Інтерпретація $IPEC$
$0,9 < IPEC \leq 1,0$	Зона високої ринкової стійкості
$0,6 < IPEC \leq 0,9$	Зона нормальної ринкової стійкості
$0,35 < IPEC \leq 0,6$	Зона нестійкого економічного становища
$IPEC \leq 0,35$	Зона кризового економічного становища

Даний підхід реально може бути реалізований для оцінки рівня

фінансової стійкості підприємства АПК, оскільки ефективність його фінансової діяльності традиційно вимірюється рядом показників, що характеризують ефективність структури капіталу, наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів, рентабельність, інвестиційну привабливість та інші результати ринкової діяльності підприємства. Разом з тим, на практиці використання цих показників в розрахунках рівня фінансової стійкості ускладнюється їх значною кількістю, розходженням в методах їх розрахунку на різних підприємствах, їх взаємним дублюванням та рядом інших обставин.

Критичний аналіз публікацій щодо коефіцієнтним методом оцінки фінансової стійкості агропромислових підприємств, показав, що повний і несуперечливий набір фінансових коефіцієнтів має включати:

- по групі «структура капіталу»: коефіцієнти фінансового ризику, боргу, довгострокових кредитів, маневреності власних коштів, забезпеченості оборотного капіталу власними джерелами фінансування;

- по групі «наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів»: абсолютні та відносні показники ліквідності та платоспроможності підприємства, вартості активів за групами ризику ліквідності, пасивів по терміновості оплати зобов'язань, показник платоспроможності, коефіцієнти абсолютної та поточної ліквідності;

- по групі «рентабельність»: рентабельність продажів; рентабельність власного капіталу, рентабельність активів;

- по групі «ділова активність»: коефіцієнти загальної оборотності активів, оборотності матеріальних запасів, власного капіталу, інвестиційної активності;

- по групі «інвестиційна привабливість»: рівень дивідендів на одну звичайну акцію, курсова вартість акції, показник матеріальної забезпеченості капіталу.

До методів порівняльного аналізу результатів ринкової діяльності підприємства, на підставі яких може бути оцінена його економічна стійкість, віднесені методи оцінки «точки беззбитковості», «порогу рентабельності», «критичного рівня ціни» та інші. У їх розвиток нами запропоновано умова збереження економічної стійкості, виражена у вигляді наступної нерівності:

$$\sum_{i=1}^T \sum_{j=1}^J \{(1 - \lambda_t) [C_{jt} X_{jt} - VP_t - VO_t(X_{jt}) - BP_{jt} - BY_{jt}] - BPAZ(t)\} > PP, \quad (3)$$

де: λ_t – рівень оподаткування прибутку в році t ;

X_{jt} – обсяг виробництва продукції j -го виду в періоді t ;

C_{jt} – ринкова ціна одиниці продукції j -го виду в періоді t ;

VP_t – постійні витрати виробництва в періоді t ;

$VO_t(X_{jt})$ – планові витрати виробництва і реалізації продукції j -го виду в періоді t , що залежать від обсягу X_{jt} ;

BY_{jt} – планові витрати управління підприємством у періоді t , пов'язані з випуском продукції j -го виду;

BP_{jt} – ризикові витрати підприємства при виробництві та реалізації продукції j -го виду в періоді t , ризики реалізації його інвестиційних проектів тощо;

$ВРАЗ(t)$ – планові витрати, пов’язані з реалізацією стратегії розвитку підприємства, тобто вкладення в інвестиції та інновації, в періоді t ;

$ПР$ – необхідний «запас ринкової стійкості» підприємства.

В цілому ліва частина нерівності (3), укладена в фігурних дужках, характеризує дохід підприємства за період t . Згідно з умовою (3) підприємство є стійким, якщо нерівність виконується при значеннях вхідних у нього складових, що залежать від зовнішніх і внутрішніх умов функціонування та розвитку, якості управління, наявних ресурсів та інших факторів.

Нерівність (3) дозволяє сформулювати комплекс можливих стратегій розвитку підприємства в мінливому ринковому середовищі, реалізація яких підвищує його економічну стійкість. В цілому ці стратегії мають на меті максимізацію лівої частини функціоналу (3), яка в загальному випадку може бути досягнута шляхом:

- збільшення доходу від реалізації продукції за рахунок зростання обсягів виробництва і послуг на ринку (за умови наявності відповідного попиту і сприятливої цінової кон’юнктури);

- зниження витрат, включаючи виробничі, управлінські, ринкового обігу, трансакційні і ризикові.

У ринкових умовах провідна роль у підвищенні економічної стійкості підприємства АПК належить стратегіям першої групи, реалізація яких передбачає збільшення цільових показників його діяльності. Нами запропоновано класифікацію моделей економічного розвитку підприємства АПК за секторами діяльності та факторів росту (табл. 2).

Таблиця 2

Моделі економічного розвитку підприємства агропродовольчої сфери

	І група моделей		ІІ група моделей
Стратегічна спрямованість	Підвищення конкурентоспроможності підприємства		Підвищення економічної безпеки підприємства
Фактори зростання	Екстенсивні	Інтенсивні	Екстенсивні + інтенсивні
Основні ефекти	Масштаб виробництва	Масштаб + ринкова ефективність	Синергічний ефект + зниження виробничого ризику
Цільова спрямованість і критерії	Ринковий ефект, тривалість циклу «виробництво + реалізація»	Сукупні витрати, унікальність продукції, престиж на ринку	Рівень диверсифікації основного виробництва, диверсифікація виробничо-комерційної діяльності

Підходи до розробки моделей першої групи мають на меті визначення раціонального варіанту розвитку виробничої системи підприємства на основі модернізації та нарощування його виробничого потенціалу з оновленням номенклатури продукції.

Використання моделей другої групи передбачає оптимальне поєднання наявних ресурсів і підприємницького потенціалу через диверсифікацію основного виду діяльності та отримання синергічного ефекту від переваг вертикальної інтеграції.